

РЕКОМЕНДАЦІЙ ВИКЛАДАЧАМ ЩОДО СПРИЯННЯ РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ СТУДЕНТА З ОБМЕЖЕНИМИ МОЖЛИВОСТЯМИ В ІНТЕГРОВАНІЙ ГРУПІ

УДК 159.922.761: 378

М. В. Деркач

У процесі навчання студенти з обмеженими можливостями стикаються із суттєвими проблемами, які пов'язані з навчанням. Вони відчують себе ізольовано, зневірюються у власних силах, їм властиві підвищена тривожність, роздратованість, емоційні розлади тощо. Це визначає необхідність створення особливих умов для підготовки цієї групи студентської молоді. Сьогодні актуальною науково-практичною проблемою є обґрунтування супроводу процесу адаптації студентів з обмеженими можливостями до навчання у вищому навчальному закладі, пошук шляхів соціально-психологічної підтримки та підготовки викладачів до роботи з такою молоддю.

Необхідність організації психологічної допомоги студентам з обмеженими можливостями під час навчання у вищому навчальному закладі доведено даними дослідження.

Перш за все, постає питання про створення і постійне функціонування психологічної служби у вищих навчальних закладах, а в межах організації служби – психологічного супроводу розвитку особистості студентів з обмеженими можливостями.

Реалізацію програми психологічного супроводу варто здійснювати, керуючись такими принципами, як:

– принцип комплексності, послідовності та неперервності всіх заходів супроводу (моніторингу, просвіти, розвитку і самореалізації);

– принцип єдності психодіагностики, консультації, корекції, тренінгу особистості студента-інваліда;

– принцип цілеспрямованої гуманістичної активності суб'єктів супроводу.

Метою статті є викладення практичних рекомендацій викладачам щодо сприяння розвитку особистості студента з обмеженими можливостями в інтегрованій групі.

Проведений аналіз надав нам можливість сформулювати основні рекомендації для педагогічних працівників щодо сприяння розвитку особистості студента з обмеженими можливостями в інтегрованій групі та рекомендації для психологів вищих навчальних закладів з організації психологічного супроводу їх розвитку [1]:

1. З метою гармонізації особистісного розвитку студентів з обмеженими можливостями в умовах навчання у вищих навчальних закладах доцільно впроваджувати особистісно орієнтований підхід, який базується на принципах цілісного розуміння, вивчення і формування особистості студента з обмеженими можливостями.

2. Необхідно враховувати специфічні проблеми особистісного розвитку студентів з обмеженими можливостями, позитивні сторони, переваги їх особистості порівняно зі здоровими студентами.

3. Застосовувати гуманістичний підхід до кожного студента через надання допомоги в саморозвитку, здійснення толерантного, доброзичливого ставлення.

4. Сприяти цілеспрямованому включенню студентів з обмеженими можливостями у систему емоційно-ціннісних відносин студентського та педагогічного колективу вищого навчального закладу, що стимулюватиме процес їх інтеграції у суспільство.

Практика свідчить, що неабиякий вплив на формування особистості студента з обмеженими можливостями здійснює безпосереднє соціальне оточення. Тому, потрібно приділяти особливу увагу аналізу його специфіки.

Принцип послідовності передбачає чітку відповідність етапам програми. Перший етап передбачає проведення комплексної діагностики студентів з обмеженими можливостями, що є необхідною умовою подальшої роботи.

При проведенні бесіди як допоміжного компонента психологічного обстеження студента з обмеженими можливостями доречними будуть запитання стосовно вивчення його сім'ї як чинника формування особистісних якостей. Необхідно враховувати: склад сім'ї, основні характеристики її членів, стиль внутрішньосімейних відносин, соціально-побутові умови, сімейні інтереси та захоплення, статус положення молодшої людини в сім'ї. Доцільним є виявлення змісту і характеру роботи, яку досліджуваний виконує з найбільшим бажанням та інтересом; положення у студентській групі; його улюблені предмети, суспільну активність; аналіз кола друзів і ровесників, з котрими підтримуються найбільш тісні зв'язки.

Необхідною є інформація щодо впливу захворювання (інвалідності) на особистість молодшої людини, її самоставлення та самооцінку. Інформативними в цьому плані будуть запитання, що стосуються типу ставлення особистості інваліда до власного захворювання.

На основному етапі роботи (надання психологічної допомоги) завдання психологів, а також викладачів – організувати та проводити навчально-виховну роботу таким чином, щоб здійснювати цілеспрямований вплив на особистість студента з обмеженими можливостями з метою оптимізації його особистісного розвитку.

Такий вплив є можливим лише за умови врахування діагностичних даних і толерантного ставлення педагогічного персоналу до студентів з особливими потребами. Результатом такої взаємодії має бути активна позиція студента-інваліда щодо усвідомлення власних індивідуально-психологічних особливостей та розуміння їх ролі в майбутньому житті і професійній діяльності.

При проведенні тренінгу необхідно враховувати режим навчання студентів та їх фізичний стан на момент проведення занять. Адже студенти з обмеженими можливостями – особлива категорія і вимагають постійної уваги. Тренінгові заняття потрібно проводити у просторовому приміщенні з гарним освітленням та зручними стільцями. Вправи до занять і стимульний матеріал

потрібно підбирати так, що кожен студент мав можливість брати в них участь (ураховуючи специфіку функціонального порушення).

Метою групової тренінгової роботи зі студентами з обмеженими можливостями є залучення їх до соціальної взаємодії, підвищення самооцінки та позитивізація самоставлення, зниження тривожності та регулювання емоційної поведінки.

Використання групової динаміки спрямовано на те, щоб кожен учасник мав можливість виявити себе, на створення у групі ефективної системи зворотного зв'язку, що дає змогу студентам з обмеженими можливостями глибше й адекватніше зрозуміти себе, побачити власні недоліки та усвідомити необхідність праці над собою. У процесі тренінгу здійснюється розкриття, аналіз, усвідомлення і пропрацювання проблем студента-інваліда, його внутрішньоособистісних та міжособистісних конфліктів, корекція емоційних і поведінкових стереотипів, само ставлення на основі аналізу та використання міжособистісної взаємодії.

Важливим аспектом застосування тренінгу є усвідомлення досліджуваними їх індивідуально-психологічних особливостей і рівня особистісного розвитку.

Неперевершене значення тренінг має в емоційному відношенні. Учасники групи отримують емоційну підтримку з боку групи та психолога, що сприяє формуванню відчуття власної цінності, підвищенню відкритості, активності, щирості у ставленні до себе й інших людей; стають більш вільними у вираженні власних негативних і позитивних почуттів, вчать краще розуміти та вербалізувати власні почуття й емоційні стани; здійснюють емоційну корекцію своїх стосунків.

Тренінгова робота допомагає студентам з обмеженими можливостями побачити власні неадекватні сторони поведінки, подолати її негативні форми, набути навичок щирого, вільного спілкування та ефективної взаємодії; закріпити нові форми поведінки, які сприятимуть в подальшому функціонуванні в реальному житті.

В основу розробки тренінгу для студентів з обмеженими можливостями варто включати тренінгові вправи, спрямовані на розвиток комунікативних здібностей, рефлексивних навичок, здатності аналізувати ситуацію, поведінку, адекватно сприймати себе й інших, корегувати негативні емоційні стани, а також вправи, які сприяють підвищенню впевненості у собі, активності, збільшенню самоповаги та оптимізації самоствавлення.

Труднощі в спілкуванні долаються легше і скоріше, якщо в процесі проведення тренінгової роботи учасникам прищеплюються навички позитивного спілкування. Його сутність полягає в тому, що під час спілкування використовуються здебільшого позитивні твердження. Використання негативних оцінок та критичних зауважень доцільно уникати.

Тренер повинен виявляти зацікавленість до кожного без винятку учасника тренінгу і відмічати будь-які позитивні зміни. Важливо, щоб такі підсумки підводилися наприкінці кожного заняття.

Одним з основних завдань тренінгу для студентів з обмеженими можливостями є усвідомлення та повна реалізація потенціалу особистісного розвитку, який закладено у кожному індивіді.

Нами пропонуються до використання такі засоби: групова дискусія, рольові ігри, вербальні і невербальні вправи, релаксаційні вправи.

Тренінг закінчується вправами, що спрямовані на закріпленням набутих знань та навичок. Ефект тренінгу передбачає їх швидке транспортування у реальну життєдіяльність і процес особистісного розвитку студентів з обмеженими можливостями.

Завершення тренінгової роботи не повинно означати завершення контакту з психологом. Студент з обмеженими можливостями вимагає постійної уваги та турботи. Важливо не переривати зв'язку із студентом, підтримувати постійний контакт і надавати необхідну психологічну допомогу. Така допомога може бути реалізована у вигляді психологічної консультації.

Комунікативне коло соціальних контактів студентів з обмеженими можливостями не обмежується викладачами та колегами по групі.

Університетське життя передбачає спілкування з адміністрацією, бібліотекою, громадськими студентськими службами, технічним персоналом, які мають урахувати особливості таких студентів, дотримуватись певних правил спілкування з ними та бути готовими надати ту чи іншу послугу, тому слід дотримуватись викладених нижче правил спілкування зі студентами з обмеженими можливостями [2; 3].

Загальні правила спілкування

1. Не висловлюйте співчуття при контакті зі студентом з обмеженими можливостями, думайте про особистість, а не про її ваду.
2. Особисті запитання щодо чиєїсь вади є нетактовними, доки стосунки не стануть більш довірливими.
3. Використовуйте загальноприйняті знаки ввічливості. Якщо людина не в змозі потиснути руку або взяти візитку, вона про це скаже.
4. Не бійтесь робити перший крок у налагодженні контактів.
5. Вислухайте студента з обмеженими можливостями. Не робіть передчасних припущень стосовно того, що він може і що не може зробити.
6. Якщо при розмові інвалід зазнає труднощів через дефекти мовлення, то слухайте його уважно, будьте терплячі, чекайте, коли людина сама закінчить фразу. Не виправляйте її та не домовляйте за неї.
7. При спілкуванні з інвалідом не потрібно виявляти нав'язливе співчуття. Спілкуйтеся “на рівних”.
8. Уникайте частого застосування слів: “інвалід”, “людина з особливими потребами”, “хвороба”, “лікарня” тощо.

Особливості спілкування з особами з вадами зору

1. Звертайтеся безпосередньо до людини з вадами зору, навіть якщо вона прийшла із супроводжувачем. Для встановлення контакту з нею бажано доторкнутись до її руки.
2. Слідкуйте за своїм тоном, оскільки людина з вадами зору, насамперед, сприймає людей за голосом, який є для неї джерелом інформації.

3. Звертайте увагу не лише на вербальну інформацію, а й на почуття, що передаються в процесі спілкування.

4. Дотримуйтесь позитивного ставлення до співрозмовника. Що більше людина з вадами зору відчуватиме прихильність до себе, тим точніше висловлюватиме свою думку.

5. Не допускайте негативної реакції при контакті з людиною з вадами зору, оскільки це може викликати невпевненість, скутість та настороженість.

6. При спілкуванні з людиною з вадами зору намагайтесь не змінювати місцезнаходження, а при його зміні переконайтесь, що співрозмовник уявляє своє нове місцезнаходження і правильно визначає шлях самостійного пересування.

Особливості спілкування з особами з вадами слуху

1. Ураховуйте, що люди з вадами слуху більш чутливі до дотиків та змахів рукою, ніж інші. Тому, аби привернути увагу такої особи, потрібно доторкнутися до неї, змахнути рукою або постукати по столу (щоб створити вібрацію).

2. Перш, ніж розпочати розмову, зачекайте, поки людина з вадами слуху подивиться на Вас, а потім зверніться до неї, а не до її помічника-перекладача.

3. Розмовляючи з людиною, яка має вади слуху, стійте до неї обличчям, щоб вона могла бачити артикуляцію і вираз вашого обличчя.

4. Не прикривайте рукою обличчя або рот при розмові.

5. На знак згоди краще кивати головою, ніж щось казати.

6. Використовуйте жести та мову тіла лише тоді, коли це доречно.

7. Говоріть чітко і трішечки повільніше, ніж звичайно.

8. Якщо людина, яка має вади слуху, не зрозуміла сказаного, не потрібно змінювати гучність голосу. Крик іноді ще більше засмучує її і вона не може зрозуміти, про що йдеться.

9. Не зупиняйте за руку людину з вадами слуху, коли вона спілкується тактильно-жестовою мовою – це дуже неввічливо та вважається агресивною дією.

10. Виявляйте терпимість, не прискорюйте події, дайте людині з вадами слуху час, щоб обміркувати інформацію.

11. Не повторюйте одне і те ж саме декілька раз, змінійте формулювання, щоб дати людині з вадами слуху якомога більше можливостей зрозуміти почуте.

12. Якщо під час спілкування не вдається досягти розуміння, потрібно написати те, що хотіли сказати, тримаючи поруч блокнот для нотаток.

Особливості спілкування з особами з вадами опорно-рухового апарату

1. Не спирайтесь при розмові на візок – це особистий простір людини у візку.

2. Якщо розмова триває більше кількох хвилин, потрібно присісти, щоб опинитися обличчям до обличчя зі співрозмовником.

3. Потрібно орієнтуватись у реальних можливостях людини у візку. Дехто може ходити, але використовує візок, щоб зберегти сили та час.

4. Чітко поясніть, як дістатися того чи іншого місця, розкажіть про будь-які перешкоди на шляху й альтернативні шляхи, якими може скористатися людина у візку.

5. Допомагайте людині у візку при подоланні східців та переміщенні з поверху на поверх.

Отже, підводячи підсумок, зазначимо, що програма психологічного супроводу розвитку особистості студента з обмеженими можливостями передбачає застосування в інтегрованих групах, тобто у групах, що складаються не лише із студентів з обмеженими можливостями, але й із здорових студентів. Адже багатьом студентам “норми” теж властиві психологічні проблеми, проблеми особистісного розвитку, індивідуально-психологічні особливості, які потребують корекції тощо.

Список використаної літератури

1. Бочелюк, В. Й. Психологія людини з обмеженими можливостями : навч. посіб. / В. Й. Бочелюк, А. В. Турубарова. – К. : Центр учбової літератури, 2011. – 264 с.

2. Литвак, А. Г. Тифлопсихология : учеб. пособие для студентов пед. институтов по спец. “Дефектология” / А. Г. Литвак. – М. : Просвещение, 1985.

3. Мещеряков, А. И. Познание мира без слуха и зрения : хрестоматия по педагогической психологии / А. И. Мещеряков. – М., 1995.

Рецензент: доктор психологічних наук, професор Томчук М. І.